

INHOUD

Voorwoord

7

1 Inleiding

17

2 Angst, vroeg en sterk

33

3 Woede, het kind van de angst

73

4 Door angst gedreven walging: de politiek van de uitsluiting

101

5 Het imperium van de afgunst

135

6 Een giftig brouwsel: seksisme en misogynie

163

7 Hoop, liefde, visie

191

Dankbetuiging

235

Noten

239

VOORWOORD

DE NACHT NA DE VERKIEZINGEN VAN 2016 WAS VOOR mij klaarlichte dag – ik was zojuist aangekomen in Kyoto, waar ik een prijsuitreiking zou bijwonen, en voor mijn vertrek was me vrolijk uitgeleide gedaan door mijn collega's thuis. Ik was behoorlijk ongerust over het bitter verdeelde electoraat, maar toch had ik er redelijk veel vertrouwen in dat pogingen om in te spelen op angst en woede niet zouden slagen – al zou er nog een heleboel zwaar werk voor de boeg liggen om de Amerikanen bijeen te brengen. Mijn Japanse gastheren en -vrouwen liepen mijn hotelkamer in en uit om me uit te leggen hoe de agenda vol verschillende ceremoniele gebeurtenissen in elkaar zat. Tijdens deze gesprekken stroomde op de achtergrond voortdurend verkiezingsnieuws binnen, maar in mijn gedachten kwam dat achtergrondnieuws juist op de voorgrond. Aanvankelijk leidde het tot toenemende schrik en daarna, uiteindelijk, tot zowel verdriet als een diepere angst – om ons land, ons volk en onze instituties. Ik was me ervan bewust dat mijn angst niet evenwichtig of onbevooroordeeld was en dat ik dus deel uitmaakte van het probleem waar ik zo over inzat.

Ik was in Kyoto om een prijs in ontvangst te nemen die was ingesteld door dr. Kazuo Inamori, een Japanse wetenschapper, za-

kenman en filantroop – en boeddhistische priester –, als blijk van erkentelijkheid voor ‘degenen die een significante bijdrage hebben geleverd aan de wetenschappelijke, culturele en spirituele verbetering van de mensheid’. Hoewel ik het fantastisch vond dat de filosofie erkenning kreeg als een van de disciplines die in staat zijn om een belangrijke bijdrage daaraan te leveren, voelde de prijs voor mij meer als een uitdaging dan als een loftuiting, en ik vroeg me al af hoe ik me, op dit uiterst beladen moment in de geschiedenis van de Verenigde Staten, dit eerbetoon waardig zou kunnen tonen!

Tegen de tijd dat de verkiezingsuitslag duidelijk was, moest ik mijn hotelkamer uit voor mijn eerste officiële ontmoeting met de beide andere prijswinnaars (allebei natuurwetenschappers) in het kantoor van de Inamori Foundation, en dus kledde ik me mooi aan, deed mijn haar en probeerde blij dankbaarheid uit te stralen. Het eerste officiële diner was een zware klus. Beleefde gesprekjes met onbekenden, gefilterd door een tolk, boden me geen enkele afleiding van mijn sombere gevoelens. Ik wilde mijn vrienden om me heen hebben, maar die waren ver weg. E-mail is fantastisch, maar als het om troost en bemoediging gaat, heb je toch meer aan een omhelzing.

Die nacht hield een combinatie van jetlag en politieke angsten en zorgen me uit mijn slaap, en dus begon ik te denken – en rond middernacht kwam ik tot het besluit dat mijn eerdere werk over de emoties niet diep genoeg was gegaan. Terwijl ik mijn eigen angst aandachtig bekeek, drong het geleidelijk aan tot me door dat angst de kwestie was waar het hier om ging, een nevelige en veelvormige angst die over de hele samenleving van de Verenigde Staten is neergedaald. Er kwamen een paar ideeën bij me op, aarzelend maar veelbelovend, over hoe angst verband houdt met andere problematische emoties, zoals woede, walging en afgunst... en die toxisch maakt. Over het algemeen werk ik niet in het holst van de nacht. Ik slaap goed en mijn beste invallen krijg ik meestal geleidelijk aan, terwijl ik achter mijn computer zit. Maar jetlag en een nationale crisis zijn van die dingen die je ertoe kunnen brengen om van je gewoontes af te wijken, en in dit geval had ik het vreugdevolle gevoel dat ik iets nieuws had ontdekt. Ik had het idee dat uit al deze opschudding misschien een of ander inzicht zou kun-

nen voortkomen – en, wie weet? – als ik erin slaagde om dit werk goed uit te voeren, zou dat inzicht anderen misschien ook wel op goede ideeën brengen. Toen viel ik weer in slaap, maar nu met een rustgevend gevoel van hoop.

De volgende ochtend stortte ik me – na een reinigende workout – in de officiële ceremonie. Ik trok mijn avondjapon aan en glimlachte zo goed als ik maar kon voor de officiële portretfoto. De ceremonie op het podium was in esthetisch opzicht heel mooi, en bood daarom afleiding, en toen ik zat te luisteren naar de levensbeschrijvingen van mijn medeprijswinnaars, en hun korte toespraakjes over hun werk, was ik oprecht gefascineerd en vol bewondering voor hun prestaties, want ze bleken actief op vakgebieden (zelfrijdende auto's en fundamenteel kankeronderzoek) waar ik maar weinig van weet. Mijn eigen korte toespraakje bood me de gelegenheid om een paar dingen die ik werkelijk belangrijk vind goed te verwoorden en de mensen te bedanken die me in de loop van mijn carrière telkens weer geholpen hebben. En minstens zo belangrijk, het stelde me ook in staat om uiting te geven aan mijn liefde voor mijn gezin en naaste vrienden. (Ten behoeve van de tolk had ik dit alles van tevoren moeten uitschrijven, dus aanpassingen op het laatste moment waren niet mogelijk, maar het was nog steeds heel troostend om uiting te kunnen geven aan een gevoel van liefde.)

Feestmaaltijden ter gelegenheid van prijsuitreikingen in Kyoto eindigen stipt op tijd en heel vroeg, en om halfnegen was ik terug op mijn kamer, waar ik aan mijn bureau ging zitten schrijven. Tegen die tijd hadden de invallen van de afgelopen nacht vorm aangenomen, en terwijl ik zat te schrijven, werden ze steeds verder uitgewerkt en steeds overtuigender. (In elk geval voor mij!) Na twee avonden werken had ik een lang blogbericht, dat door een bevriende journalist in Australië op internet werd gezet, terwijl ik het omwerkte tot een voorstel voor een boek.

Maar wie ben ik, zult u misschien vragen, en waarom stel ik zoveel belang in de emoties die ten grondslag liggen aan politieke eenheid en verdeeldheid? Ik ben, natuurlijk, een academica, die een zeer bevoorrecht leven leidt, omgeven door geweldige collega's en studenten, en met alle steun voor mijn werk die ik me maar

wensen kan. Zelfs in deze tijd waarin de geesteswetenschappen en de kunsten zwaar onder vuur liggen, worden de geesteswetenschappen door mijn eigen universiteit nog steeds krachtig gesteund. Ik ben filosoof en heb geen graad in de rechten, maar toch mag ik het genoeg smaken om een deel van mijn tijd te werken aan een rechtenfaculteit, waar ik, terwijl ik cursussen geef over rechtvaardigheid en politieke ideeën, elke dag weer iets kan leren over de politieke en juridische kwesties die spelen in het land. Mijn werk biedt me dus een heel goed uitzicht op de moderne Amerikaanse samenleving, maar misschien ben ik juist daardoor de alledaagse werkelijkheid te zeer ontstegen om me werkelijk betrokken te voelen bij de zorgen en angsten van de meeste Amerikanen.

Ook als kind was ik bevoorrecht, maar op een heel wat gecompliceerdere wijze. Ons redelijk welvarende gezin hoorde tot de hogere middenklasse en woonde in een van de chique wijken langs de Main Line in Philadelphia. Er werd van me gehouden, ik kreeg uitstekend te eten en er was prima gezondheidszorg. Ik kreeg ook een eersterangsopleiding aan een uitstekende privéschool voor meisjes, en destijds kreeg je daar stimulansen tot uitblinken, vrij van door genderkwesties beïnvloede groepsdwang, die het openbaar onderwijs destijds niet over de hele linie geboden zou hebben. (Mijn moeder zei vaak tegen me: 'Niet zoveel praten, want dan vinden de jongens je niet leuk.' Dat was destijds goede raad, maar op school hoefde ik me daar niet druk om te maken!) Ik ben altijd dol geweest op lezen, schrijven en het opbouwen van een betoog. Bovendien kon mijn vader mijn aspiraties erg waarderen en steunde hij die ook. Hij kwam uit een arbeidersmilieu in Macon, Georgia, en met een combinatie van talent en inspanning had hij zich opgewerkt tot partner in een vooraanstaande advocatenfirma in Philadelphia. Hij dacht, en zei, dat zijn Amerikaanse droom voor iedereen beschikbaar was. Dat credo wekte bij mij mijn eerste twijfels. Hij zei telkens weer dat Afro-Amerikanen niet vooruitkwamen in Amerika omdat ze gewoon niet hard genoeg werkten; maar ik was ook getuige van zijn eigen, diepgevoelde racisme. Zo moest onze hulp in de huishouding een afzonderlijk toilet gebruiken, en hij dreigde zelfs me te onterven als ik me in het openbaar zou vertonen in een grote groep mensen (een theatergezelschap) waar ook

een Afro-Amerikaan bij hoorde. Het was me dan ook duidelijk dat zijn overtuiging niet aansloot op de situatie van Afro-Amerikanen, die werden onderdrukt en beledigd door stigmatisering en rassenscheiding. En de weerzin die mijn vader koesterde tegen minderheden gold ook voor veel mensen die met hard werken wél succes hadden gehad: en dan vooral voor Afro-Amerikanen en Joden uit de middenklasse.

Hij begreep dat vrouwen konden excelleren. Hij genoot van mijn succes en spoorde me aan om onafhankelijk te zijn en zelfs dwars tegen de heersende normen in te gaan. Maar toch zag ik ook hier een netelige kwestie, want hij was getrouwd met een interieurontwerpster en het was van het begin af aan duidelijk geweest dat zij na haar huwelijk zou stoppen met werken – iets wat mijn moeder een groot deel van haar leven eenzaam en ongelukkig heeft gemaakt. Zijn houding kon van geval tot geval enorm wisselen. Toen ik zestien was, gaf hij me de keus tussen een debutantenbal en de gelegenheid om een tijdlang in het buitenland te logeren in het kader van het Experiment in International Living, en hij was heel blij dat ik voor het tweede koos – maar hij zou nooit met een vrouw zijn getrouwd die niet voor de eerste mogelijkheid had gekozen. Hij vond dan weer wel dat het dragen van gewaagde, modieuze kleding (zowel door vrouwen als door mannen) heel goed samenging met intellectuele aspiraties en succes, en het plezier dat we hadden als we gingen winkelen, werd nog verdubbeld door het subversieve plan dat ik bij zijn lezing over ‘successiemachtiging’ zou komen opdagen in een felroze minirok met bijbehorend jasje. Maar waar dacht hij nou werkelijk dat dit allemaal toe zou leiden? En vooral, naar wat voor een soort gezinsleven? Hij moedigde me aan om uit te gaan met precies het slag ballerige jongens met een grote toekomst voor zich, die – net als hij – nooit een echtgenote met een eigen baan zouden willen hebben.

Intussen leidde dat reisje naar het buitenland ertoe dat ik alleen maar sceptischer werd over mijn vaders credo. Ik werd naar een gezin van fabrieksarbeiders in het in Zuid-Wales gelegen Swansea gestuurd, en daar werd me duidelijk hoe armoede, slechte voeding, slecht sanitair (geen toilet en stromend water in huis) en ongezonde levensomstandigheden (met name het werken in de kolenmijn

had de gezondheid van een flink aantal familieleden geruïneerd) mensen niet alleen beroven van een bloeiend leven, maar ook van alle verlangen en inzet. Mijn leeftijdsgenootjes in dat gezin wilden niet naar school, en hadden ook geen zin om uit te blinken door hard werken. Net als bij de Britse arbeidersgezinnen die zo niet-aflatend worden bestudeerd in Michael Apteds documentaire *Seven Up* en de vele vervolgen daarop, zagen ze voor zichzelf geen toekomst weggelegd die rooskleuriger was dan het leven van hun ouders, en het grootste genoegen dat ze kenden was om naar de pub te gaan, of naar de nabijgelegen legale casino's. Ik herinner me nog dat ik in bed lag met een elitaire Britse roman – in dat huis met een buitentoilet op het achterplaatsje – en erover nadacht waarom Eirwen Jones, die net zo oud was als ik, geen enkele belangstelling had voor lezen en schrijven, en er zelfs geen behoefte aan had om Welsh te leren. De obstakels die armoede mensen oplegt, liggen vaak diep in de geest verankerd, en mensen die het in hun jeugd aan veel ontbroken heeft, zijn vaak niet in staat om het door mijn vader gekozen pad te volgen. (Zoals hij zelf vertelde, kreeg hij goed te eten, en werd hem niet alleen veel liefde geschonken, maar ook veel inspiratie geboden; bovendien had hij toegang tot goede gezondheidszorg, en is het hem op de een of andere manier ook gelukt om een eersterangsopleiding te krijgen. Hij had niet in de gaten dat het feit dat hij blank was hem enorme voordelen verschafte. Hij was geboren in 1901, en destijds waren de kansen om vooruit te komen in de wereld groter dan nu het geval is, zelfs voor arme blanken.) Ik ging mezelf dus in een nieuw licht zien, als niet alleen een heel intelligent kind, maar ook als het product van ongelijk verdeelde maatschappelijke krachten. Het was dan ook niet verrassend dat ik, een hele tijd later, dit besef zou verdiepen door bij een instituut voor internationale ontwikkeling te gaan werken, en intensief betrokken te raken bij ontwikkelingsorganisaties die zich inzetten voor onderwijs aan en wettelijke rechten voor Indiase vrouwen.

Net als de meeste andere studiegenoten in Bryn Mawr, waar mijn opleiding gevestigd was, was ik destijds een Republikein, en ik bewonderde de libertaire ideeën van Barry Goldwater. Ik geloof nog steeds dat Goldwater een fatsoenlijk man was, die met

honderd procent inzet streed tegen de gedwongen rassenscheiding (segregatie). Hij had zijn eigen familiebedrijf met veel daadkracht geïntegreerd en volgens mij meende hij oprecht dat mensen ervoor dienen te kiezen om rechtvaardig te zijn en elkaar moeten helpen en respecteren, maar dan wel zonder overheidsdwang. Toen ik als middelbare scholier voor zijn verkiezingscampagne ging werken, ontdekte ik echter dat de meeste andere Goldwater-aanhangers helemaal niet idealistisch waren, maar juist diep racistisch, en dat ze het libertarisme alleen maar steunden als dekmantel voor segregationistische denkbeelden. Ik voelde me afgestoten door deze akelige, op blanke suprematie gerichte politiek, en raakte ervan overtuigd dat Goldwater te naïef was en dat alleen wet en recht de greep van het zuidelijke racisme op de maatschappij definitief zouden kunnen breken. Ik was inmiddels (na die logeerpartij in Swansea) ook gaan begrijpen dat echte gelijkheid vereist dat iedereen toegang heeft tot goede voeding en gezondheidszorg. Ik werd een aanhanger van de politieke idealen van de New Deal, en mijn vader ging op school verhaal halen omdat hij meende dat mijn geschiedenisleraren me hadden 'gehersenspoeld'... Het zou niet de laatste keer zijn dat hij de onafhankelijkheid onderschatte die hij zelf zo trots had opgekweekt.

Ik heb het al even over het theater gehad, en al vroeg in mijn leven werden de kunsten, en dan vooral theater en muziek, mijn venster op een wereld die minder mensen buitensloot. Ten eerste werd het uiten van sterke gevoelens hier aangemoedigd, en daarin was deze wereld heel anders dan de WASP-cultuur¹ van Bryn Mawr. Alle leraren moedigden me aan om mijn verstand te gebruiken, maar de toneelleraar stimuleerde mijn hele persoonlijkheid. Ik besloot dat ik actrice wilde worden. Twee seizoenen lang deed ik *summer stock*-theater², en na drie semesters verliet ik Wellesley College om een baan aan te nemen bij een toneelgezelschap, en ging ik acteerlessen volgen aan wat tegenwoordig de Tisch School aan New York University (NYU) is – totdat het tot me doordrong dat ik geen bijzonder goede actrice was, dat het acteursbestaan me te weinig stabiliteit bood, en dat denken en schrijven over toneelstukken eigenlijk mijn echte passie was. Maar ik ben nog steeds amateuractrice en -zangeres (ik ben beter nu, omdat ik meer levenservaring

heb) en ik heb er plezier in. Ik dring er bij mijn collega's op aan om toneel te spelen (in stukken die verband houden met onze conferenties over rechten en literatuur), en ik heb gemerkt dat emoties delen met je collega's de juridische opleiding menselijker maakt en intellectuele vriendschappen verrijkt.

In het theater heb ik voor het eerst mensen ontmoet die openlijk homo waren. Op mijn zeventiende was ik smoorverliefd op zo'n acteur. Ik observeerde zijn leven met de felle sympathie van een teleurgestelde liefde en zag dat hij een levenspartner had die regelmatig bij hem op bezoek kwam en dat ze elkaar een ring hadden gegeven (met het logo van hun oude middelbare school erop), maar dat ze alleen in de theaterwereld openlijk samen waren en daarbuiten niet. Dat vond ik volslagen absurd en irrationeel. Hij was ongetwijfeld een stuk aardiger dan de meeste jongens die ik kende, met meer begrip en meer respect. Vermoedelijk voelde ik destijds al aan dat achter al het racisme en seksisme akelige vormen van eigenbelang schuilgaan, maar discriminatie op basis van seksuele oriëntatie was tot dan toe voor me verborgen gebleven, al net zo verborgen als de verschijnselen zelf, en dit was de zoveelste afschuwelijke Amerikaanse gewoonte die ik aan mijn lijstje toevoegde.

Nadat ik had besloten toch maar geen actrice van beroep te worden, keerde ik terug naar de academische kant van NYU, en daar ging het me voor de wind. Niet veel later ontmoette ik mijn toekomstige echtgenoot, verloofde me en bekeerde me tot het Jodendom. Wat me in het Jodendom aantrok, en me er nog steeds in aantrekt, is het primaat van de maatschappelijke gerechtigheid. En ik heb altijd genoten van de Joodse cultuur waarbij ik me heb aangesloten, en die volgens mij veel meer ruimte biedt aan emoties dan de WASP-cultuur, en meningsverschillen veel minder toedekt. Zoals een van mijn (uiterst succesvolle) Joodse collega's zei over zijn eigen arbeidsverleden bij een uiterst chique advocatenfirma: 'WASP-juristen zullen nooit kritiek op je uiten, maar zetten je na vijf jaar trouwe dienst plotseling op straat, terwijl Joodse juristen als ze boos zijn soms helemaal uit hun dak gaan, maar je uiteindelijk toch behoorlijk fair behandelen.' Hoewel ik niet meer getrouwd ben, heb ik mijn Joodse naam en religie behouden en ben ik sterker betrokken geraakt bij het leven van mijn gemeente dan

destijds. (Met de middelste initiaal C eer ik de achternaam waarmee ik geboren ben: Craven.) Dat hield in dat ik me aansloot bij een van de groepen die mijn vader zo walgelijk vond, en hij is dan ook niet op mijn bruiloft geweest, al heeft mijn moeder me wel geholpen om die te organiseren. (Tegen die tijd waren mijn ouders gescheiden.)

Ik heb, destijds, dus in sommige opzichten een heel gezegend leven geleid, maar al vroeg leerde ik dat als een voorrecht te beschouwen, en na te denken over de wijze waarop anderen van zo'n bestaan werden uitgesloten. Een vorm van discriminatie die ik niet kon vermijden was vrouwendiscriminatie, die een belangrijke rol heeft gespeeld in mijn vroege carrière (al heb ik ook veel aanmoediging gekregen), en die waarschijnlijk verklaart waarom ik geen vaste aanstelling aan Harvard heb gekregen – hoewel bij een beslissing die met een kleine meerderheid van stemmen genomen is, en waarbij twee faculteiten onderling sterk verdeeld waren, van alles naar voren gebracht kan worden om de uitslag te verklaren. En zoals de meeste werkende vrouwen van mijn generatie heb ik moeten worstelen met de problemen die het met zich meebrengt om een gezinsleven op te bouwen rondom nieuwe verwachtingen, waarvan niet alle implicaties al even duidelijk waren. Zelfs als beide partners de beste bedoelingen hebben, leven mannelijke verwachtingen uit een eerder tijdperk toch zo nadrukkelijk voort in het hart dat ze zich niet zomaar terzijde laten schuiven, zeker niet als er kinderen zijn. En soms slagen twee mensen die van elkaar houden er gewoon niet in om samen te leven. Maar ik heb er zeker geen spijt van dat ik me in het huwelijk heb gestort. Mijn dochter – inmiddels een juriste die zich bij Friends of Animals in Denver inzet voor de rechten van wilde dieren – is een van de grote vreugden van mijn leven. (Haar fantastische echtgenoot, die haar veel steun geeft, en die toen hij achttien was in Oost-Duitsland drie jaar gevangenisstraf heeft gekregen omdat hij een politieke poster had opgehangen met kritiek op het communisme, heeft me de Verenigde Staten laten zien vanuit het perspectief van een immigrant, dat wil zeggen iemand die de Verenigde Staten liefheeft om de vrijheden die ze bieden en hun traditie om mensen te verwelkomen en in zich op te nemen.)